

Олеся БЕНЧАК,
студентка факультету
міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ПИТАННЯ АСИМІЛЯЦІЇ РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА ПРОБЛЕМА ПОЛІТИЧНОГО РУСИНСТВА

У статті йдеться про причини швидкої асиміляції русинів-українців Словацької Республіки та про проблему політичного русинства.

Ключові слова: русини, асиміляція, політичне русинство.

In the article an author examined reasons of prompt assimilation of Rusyn-Ukrainians, citizens of Slovak Republic.

Keywords: Rusins, assimilation.

Вважається, що русини та українці в Словацькій Республіці мають однакове етнічне походження. Проте, згідно з даними перепису населення 1991 року. 17197 осіб (що переважно мешкають у Східній Словаччині – в регіоні Прешов) зазначили, що вони – етнічні русини, а 13281 особа – що вони українці. Згідно з переписом населення 2001 року в Словаччині зареєстровано близько 35 тис. русинів – українців, 10814 із них віднесли себе до української національності, а 24201 особа визнали себе русинами. Нинішнє становище у Словацькій Республіці лідери української меншини характеризують як найтяжче за останні 17 років. Словацький уряд, посиляючись на те, що кожен громадянин має право відносити себе до будь-якої національності, частину українського населення, котра зберегла давню самоназву «русини», визнав окремою національною меншиною. Таким чином, з 1991 року українців та русинів у Словаччині вважають представниками різних національностей.

У 1990 р. було створено Союз русинів-українців Словацької Республіки СРУСР та Русинську оброду (Rusinska Obroda–Русинське відродження).

Громадське об'єднання, що виражає етнокультурні потреби й координує діяльність української меншини – Союз русинів-українців Словацької Республіки – стоїть на позиції рівноправності обох назв національної належності: історичної – «русини» і сучасної – «українці», керується принципом, що етнонім «русини» є давнішою назвою етноніма «українці», отже, русини й українці є однією національністю.

Кілька сторіч русини належать до автохтонного населення регіону, що простягається вздовж південних та північних схилів північного хребта Карпат. Ця територія в наші дні належить чотирьом державам: Україні (Закарпатська область), Польщі (лемківський регіон на північному сході країни), Словаччині та Румунії (Мармароська область). Невелика частина русинів знаходиться й у північно-східній частині Угорщини, а від XVIII ст. – в області Воеводина в Сербії та Срему в Хорватії. Від кінця XIX ст. багато русинів живуть у діаспорах Сполучених Штатів Америки, в Канаді та інших країнах усіх континентів.

Більшість русинів Словаччини проживає в її північно-східній частині. Раніше це була північна частина Спішської, Шарішської та Земплінської жупи, а від 1946 р. – це області Бардейов, Гуменне, Медзілаборце, Сніна, Стара Любовня, Стропков, Свидник та Прешов. Сьогодні 87,4% русинів живе у Прешовському краї, найбільше – в області Медзілаборце (5121), Свидник (3529), Сніна (3487), Гуменне (2306) та Бардейов (2167) [6]. За М. Мушинкою, станом на 2000 рік на території Східної Словаччини компактно проживало близько 122000 людей русько-українського походження [1]. Можливо, дехто вважає цю цифру завищеною. Але, за даними статистики, на 2001 р. у Словацькій Республіці проживало 24201 русинів та 10814 українців, разом – 35015 чоловік. В анкетах перепису, крім питання про національність, було ще питання про материнську мову, тобто мову, якою говорять у сім'ї. Виявилося, що 28 885 людей, які записа-

лися словаками, говорять вдома русинською мовою та ще 1342 людей, записаних словаками, говорять українською мовою. Що ж це за словаки? Напевно, це українці та русини, які вже забули своє походження або не хочуть пам'ятати, а незабаром забудуть і мову. Якщо до тих, хто записався русинами (24201), додамо тих, хто записав материнською мовою русинську, але в графу «національність» поставив будь-яку національність, крім русинської та української (29029), а до них додамо ще тих, хто записався українцями (10814), та тих, хто зголосився до будь-якої національності, крім української та русинської, але записав материнською мовою українську (4366) [7], то одержимо 68410 людей явно українсько-русинського походження.

Останнім часом люди, незважаючи на своє походження, краще воліють пристати до етнічної більшості країни, вбачаючи у такому виборі кращі перспективи життя й розвитку для себе і своїх дітей. Перепис населення 1991 р. був справді демократичним: кожен громадянин мав змогу зголоситися до тієї чи іншої національності. Його результати були катастрофічні: 17197 русинів та 13280 українців, разом 30477 людей, що є лише четвертою частиною з усіх, хто справді має русько-українське походження і проживає на території Східної Словаччини. Тобто понад три чверті членів нашої національної групи добровільно зголосилися до словацької національності, незважаючи на своє походження та факт, що переважна більшість з них користується лемківською говіркою, яка є діалектом української мови [1].

Становище русинсько-української меншини невтішне, асиміляція набирає великих обертів. З 250 сіл, у яких живуть русини-українці і в яких хоча б при одному перепису населення з 1890 по 1980 р. понад 80% населення зголосилося до руської (української) національності, вже під час перепису населення 1991 р. лише у 21 населеному пункті більше 50% зголосилося до руської (русинської) або української національності. Це при тому, що в русько-українських селах Східної Словаччини (на відміну від українських сіл у сусідній Польщі) ніколи не було масового виселення місцевого населення і заміни його населенням іншої національ-

ності. Русини-українці у Словаччині добровільно зрікаються своєї первісної національності й добровільно пристають до словацької національності, тобто до національності майоратного населення. У багатьох селах молоді батьки зі своїми батьками та ровесниками говорять місцевим діалектом, а з власними дітьми – словацькою літературною мовою. У містах – це суцільне явище. Навіть молоді батьки, для яких українська чи русинська мова є справою професії (педагоги, журналісти, працівники культурно-освітніх установ та громадських організацій) із власними дітьми та онуками говорять словацькою. Словацька мова є офіційною мовою майже в усіх русько-українських селах: нею ведуться сільські збори, передачі в місцевих радіовузлах і т.ін. навіть у тих селах, де понад 50% населення вважають себе руської або української національності, не було випадку, щоб громада домогалась свого законного права – вживання рідної мови в офіційних стосунках [1]. Україна дуже швидко втрачає велику частину свого народу. І причин такого стану є кілька. Кожна цивілізована держава, у тому числі й Україна, повинна піклуватися про представників свого майоратного етносу, які живуть на територіях інших країн. Але від початку своєї незалежності Україна особливо не переймається проблемами діаспори, про що неодноразово йшлося на Міжнародному конгресі «Українська освіта в світовому просторі» (2006). Усі представники від українських діаспор говорили про відсутність державної підтримки – брак коштів, недостача шкіл, учителів, навчальних програм, підручників і т.ін. Але ж очевидно, що зберегти національну свідомість зарубіжних українців можна тільки за допомоги культурно-просвітницької роботи.

Протягом усієї історії України українська діаспора відіграла величезну роль у збереженні та розвитку її національної, духовної і матеріальної культури, сприяла піднесенню національної свідомості та налагодженню культурних зв'язків українців усього світу. Але потихеньку минають ті часи, коли діаспора допомагала вижити Україні. Нині настав момент, коли Україна має допомогти вижити діаспорі. Серед причин нечувано швидкої асиміляції Юрій Бача називає відверто асимілятивну політику Словацької держави, яка, хоч

і робить деякі кроки назустріч українсько-русинській національній меншині, все ж не підтримує її достатньо. Юрій Бача також говорить про вину української інтелігенції Словаччини, священників та національно несвідомих батьків, які своїми діями або бездіяльністю підтримують політику словакізації [2].

Величезної шкоди завдає розкол між самими українцями – штучний поділ на русинів та українців як на окремі національності. Спроба створити ще один етнос на Закарпатті лише загострює проблему асиміляції закордонних русинів. Постає питання, чи вигідно країнам, де проживають русини, підтримувати сепаратистський рух політичного русинства? Що буде наслідком відречення русинів від України? Невже хоч одна з держав віддасть бодай найменший шматочок своєї землі новій русинській державі? Наслідком буде легка й швидка асиміляція національної меншини, яка не має країни-заступниці, не знає, звідки чекати інформаційної та матеріальної підтримки, і може сподіватися тільки на свої сили [9]. Така меншина довго не проживе. В основі ідеології політичного русинізму – комплекс власної національної меншwartості, принизливе бажання бути при комусь, служити комусь. Політичний русинізм відгороджується від українського народу і української державності, своєю малістю він боїться розчинитися в українському морі, тому самоізолюється, воліє бути прислужником у меншій неруській державі, де може заявити про себе як про окремий маленький народ з претензією на своє самобутнє культурне життя. Політичний русинізм ще не доріс до таких понять, як націоналізм і державність, вегетує на рівні етнічної групи, вдає, що не визнає нічого, окрім русинів, які хочуть жити по-своєму, говорити й писати своєю окремою мовою. Насправді ж він веде дуже активну антиукраїнську політику, відверто заявляє, що не хоче мати нічого спільного з Україною. Політичний русинізм – це той же шлях до асиміляції, повної національної загибелі. Історія довела, що першим завданням сусідніх неруських держав, до яких входили русини у другій половині XIX – першій половині XX ст., була їхня асиміляція – мадяризація, чехізація. Прихильники політичного русинізму рекрутувались також із місцевої інтелігенції,

переважно духовенства, яке не бачило ніяких зрушень у світовій історії ХХ ст., закривало очі на зростання національної свідомості закарпатських русинів, на перетворення етнічної маси в народ з його бажанням мати свою державу і вільно задовольняти всі потреби свого національно-культурного життя.

Розглянемо конкретну ситуацію з русинами в Словаччині. Товариство інтелігенції русинів Словаччини провело ґрунтовне дослідження серед жителів Східної Словаччини, яке покликане було окреслити сучасну ситуацію русинської меншини, її погляди та переконання не лише щодо національної свідомості та самоідентифікації, а й стосовно всіх сфер життя суспільства та перспектив розвитку в регіоні. Одна з частин опитування стосувалася якраз самоідентифікації. Було задано запитання про те, до якої національності респонденти записалися під час переписів населення 1991 та 2001 років. Відповіді були такими: у 1991 р. русинами записалося 51,2% респондентів, словаками – 30,1%, українцями – 13%, не знають (чи не пам'ятають) 5,4% опитаних. У 2001 р. русинами вже записалося 69,6% опитаних, словаками – 24,1%, українцями – 6%, і до інших національностей віднесло себе 0,3% респондентів. Бачимо, що за десять років 7% опитаних з українців перетворилися на русинів чи словаків. Якщо вважати, що русини – це частина українського народу, то процес повернення до близьких коренів є природним. Але у згаданому вище дослідженні маємо відповідь і на те, що думають респонденти про своє походження. Цікаво, що 32,2% опитаних ніколи не задумувалися про своє походження, 28,6% вважають, що походять від східних слов'ян, 14,2% бачать своїх предків у білих хорватах, 9% вважають, що вони є власне українцями, 6% – що вони є словаками східного обряду, 4,8% – думають, що походять від змішання українців, словаків та поляків, 2,7% вважають себе західною частиною російського народу, 0,9% – нащадками етрусків або дали інші відповіді. Якщо розмежувати ці дані за віковими категоріями, то побачимо, що ніколи не задумувалися про своє походження більшість людей середнього віку (73,49%), так само відповіли 51,47% старших респондентів і 53,33% – наймолодших. Респонденти середньої генерації, очевид-

но, замолоду отримали дуже мало знань щодо свого походження, а нині вже не змогли поповнити ці знання. Навпаки, старша генерація ще зберегла в пам'яті деякі відомості про те, звідки походить, а молодші люди за останні десять років чули або читали досить багато інформації про русинів. Таку думку підтверджує і те, що графу «походження від білих хорватів» у людей 40 – 50-річного віку відмітило лише 9,6%, коли серед інших вікових категорій таку відповідь дало від 14 до 17% респондентів. Графу «українське походження русинів» найбільше відмічали респонденти, старші за 65 років (16%), а серед інших вікових категорій «так» відповіли приблизно 9% опитуваних [5]. Тобто засоби масової інформації найбільше впливають на свідомість молоді, яка може й не прислухатися до думки старшого покоління.

Отже, бачимо, що боротьбу за виживання українських діаспор, зокрема у Словаччині, треба починати з консолідації зусиль українських організацій та українських громад за кордоном. У кожній країні, де живуть українці, є люди-ентузіасти, які всіма силами стараються зберегти рідну культуру й мову, передати їх новим поколінням українців. Таких лідерів ми маємо підтримувати в першу чергу. Українські освітні організації плідніше працюватимуть, налагодивши зв'язок одна з одною, маючи можливість ділитися досвідом, навчальними матеріалами та натхненням. Найважливішими осередками збереження й розвитку національної культури є школи. А українські та русинські школи у Словацькій Республіці невпинно зникають, мову викладання міняють з української та русинської на словацьку. Не дивлячись на це, Словаччина намагається утримувати українські школи навіть там, де кількість учнів є нижчою встановленої норми (15 учнів). Це гарний приклад для України, яка повинна докласти всіх зусиль для повернення тисяч людей до рідного етносу.

Список використаних джерел

1. *Мушинка М. Русини-українці Словаччини 90-х років ХХ століття. – Десять років демократії (1989 – 2000). Здобутки і втрати. – Ужгород, 2002. – С. 31 – 44.*

2. *Бача Ю. Здобутки і втрати українців Чехословаччини протягом останніх десяти років. – Десять років демократії (1989 – 2000). Здобутки і втрати. – Ужгород, 2002. – С. 56 – 66.*
3. *Хланта І. Сучасний стан національного питання в Закарпатській Україні. – Десять років демократії (1989 – 2000). Здобутки і втрати. – Ужгород, 2002. – С. 44 – 56.*
4. *Мишанич О. Закарпатський політичний сепаратизм: міфи і дійсність. – Десять років демократії (1989 – 2000). Здобутки і втрати. – Ужгород, 2002. – С. 12 – 24.*
5. *Lipinsky J. Sabareflexia postavenia a vyvoja Rusinov na Slovensku. – Robert Vicovydavatelstvo, 2002. – 128 s.*
6. *Scitanie obyvatelov, 2001. – S. 19, 21.*
7. *<http://www-8.mensiny.vlada.gov.sk/data/files/365.rtf>, <http://www-8.mensiny.vlada.gov.sk/data/files/452.doc>, <http://www-8.mensiny.vlada.gov.sk/data/files/453.doc>, <http://www-8.mensiny.vlada.gov.sk/data/files/447.doc>.*
8. *[mensiny.vlada.gov.sk/data/files/453.doc](http://www-8.mensiny.vlada.gov.sk/data/files/453.doc), <http://www-8.mensiny.vlada.gov.sk/data/files/447.doc>.*
9. *Данилюк-Кульчицька Оксана. Питання збереження національної ідентичності русинів-українців Східної Словаччини.*